THE ITINERARY OF THE ROMANIAN FAIRY-TALE

Maria MOVILĂ (POPA)
"Petru Maior" University of Târgu-Mureş

Abstract: The beginnings of Romanian folk tales date from the eighteenth century. For a long time, the stories of the Romanian folk had circulated word of mouth between Ţara Românească, Moldova and Transilvania, helping to maintain a unity of language. The first collection of Romanian folk tales, Walachische Märchen, appeared in 1845, in German, at Stuttgart and its authors were Albert and Arthur Schott. The first folk tales in Romanian, from Transilvania, are owed to the collectors Mircea Vasile Stănescu Arădanul, Demetriu Boer and Stefan Cacoveanu, and from Muntenia, they are owed to Nicolae Filimon. Ispirescu's collection of folk tales appears in 1862. In the region of Banat we encounter the most well-known collection specific to this area belonging to the schoolteacher George Cătană. At the beginning of the twentieth century, in Muntenia, we encounter a wide collection of folk tales belonging to the schoolteacher Constantin Rădulescu-Codin. Around the First World War a considerable number of folk tales have appeared in periodicals, which we can find in folklore magazines as well. After the Second World War this type of research became institutionalised and for a period of time it has been supported by the Folklore Institute from Bucharest, realised in 1949. The Bârlea Anthology from 1966 has three volumes and comprises in 165 texts, representing a moment of major importance in Romanian folklore studies.

Keywords: folk tale, folk tale collections, collectors, storytellers, folkloristics.

Începuturile basmului românesc datează din veacul al XVIII-lea. Cea dintâi consemnare, semnalată în manuscrisul 1480 al Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti, a unui basm românesc, a fost făcută prin 1750 în Muntenia centrală (Prahova). Basmul a fost reprodus schematic pentru comentarii didactico-teologice, notează Viorica Nişcov.[1] Primul basm a fost notat pe larg în 1797. *Istoria unui voinic înţălept şi învăţat întrebându-se din ponturi cu o fată de împărat* e o redactare anonimă şi se încadrează narațiunilor în care eroul primeşte mâna fetei de împărat grație isteţimii şi învăţăturii sale. Basmul ține de categoria narațiunilor care uzează tiparul întrebare/răspuns, fie de factură magică, profană, religios apocrifă sau superstiţioasă. Rama basmului este tradiţională şi populară, în timp ce întrebările pe care fata le pune voinicului trimit la istoriile biblice şi apocrife, model utilizat în literatura parateologică. Basmul *Istoria unui voinic înţălept şi învăţat întrebându-se din ponturi cu o fată de împărat* se situează în zona de tranziţie de la folclorul pur, la clasa textelor semifolclorice-semiculte de inspiraţie bisericească.

Poveştile populare au purtat pe cale orală, de la o generaţie la alta, vechi tradiţii populare, apoi s-au adaptat gustului artistic şi mentalităţii grupului în care erau spuse, s-au îmbogăţit cu noi imagini poetice. Multe veacuri poveştile poporului român au circulat prin viu grai, între Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, contribuind la păstrarea unităţii de limbă.

Prima colecţie de basme româneşti, *Walachische Märchen,* a apărut în 1845, în germană, la Stuttgart, autorii fiind Albert şi Arthur Schott. Activitatea lor s-a desfăşurat sub imboldul fraţilor Wilhem şi Iacob Grimm, întemeietorii şcolii mitologiei în interpretarea basmelor. Arthur Schott, agronom de profesie, a petrecut câtva timp în Banat, între anii

[1] Viorica Nişcov, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p.13.

BDD-A21971 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:08 UTC)

(1836-1841) și a adunat folclor românesc. Reîntors în Germania, va împărți cu fratele său, Albert, filolog și istoric, redactarea colecției, după „modelul fraților Grimm" (Albert Schott în *Introducere* la ed. 1845).[2] Volumul cuprinde patruzeci și trei de narațiuni, urmate de descripții de obiceiuri locale și de ființe fabuloase. Douăzeci și trei de texte culese de Arthur Schott, cu prilejul șederii ulterioare în Banat (1844-1850), vor apărea tot la Stuttgart în revista Hausbläter (1857-1859).[3] Povestitorii de la care s-a cules sunt cărturari (germani și români), iar textele vor fi repovestite după note sumare de ascultare. Colecția Schott oferă multe informații privind basmele și poporul care le-a povestit. Astfel în *Introducere* la lucrare, Albert Schott inserează date istorice, lingvistice, etnografice, etnopsihologice referitoare la români. Și mai mult decât atât, specifică Viorica Nișcov, „în comentariile textelor încearcă situarea basmului românesc în context indoeuropean, comparându-l pe de o parte cu mitologia nordică și greco-latină, pe de altă parte cu basmul german."[4] Fiecare text din colecție este rezumat și explicat. Colecția Schott rămâne un moment important în istoria noastră culturală, fiind prima colecție de folclor românească publicată, editată într-o limbă de largă circulație. „Colecția Schott nu este numai cea dintâi culegere de basme românești, ci și cea mai cunoscută peste hotare."[5] Cartea a avut ecou în epocă, comentată în reviste din Germania, Austria, Transilvania. Prin această culegere s-a atras atenția asupra importanței fondului românesc de basme, având mari afinități cu basmele europene. Scriitorii și filologii ai epocii, precum Bogdan Petriceicu Hașdeu, Ioan Slavici, aduc elogii colecției. După anul 1850, tipăriturile se intensifică, astfel încât *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc* (1968), înregistrează până în 1891 peste 900 de poziții privind publicațiile de basme.

Continuatorul direct al fraților Schott, este Franz Obert, profesor la Mediaș. El publică 35 de basme, în germană, între 1856-1858, în revista „Das Ausland". Va publica și alte basme în periodice de limbă germană din Transilvania. Toate textele vor apărea în volum, postum, în 1925. Colecția Obert, ca și colecția Schott, este alcătuită din basme fantastice, reprezentând o sursă de cunoaștere, importantă a narațiunii populare românești. „Prin bogăția repertoriului consemnat și prin fidelitatea notării schemei epice, colecția Obert constituie unul din pilonii cunoașterii repertoriului românesc de povești transilvănene."[6], afirmă Ovidiu Bîrlea, în *Istoria folcloristicii românești.*

Iohann Karl Schuller, profesor la gimnaziul din Sibiu, a căutat „să îmbrățișeze întregul domeniu al folclorului românesc."[7] Debutează în 1852 cu o traducere de poezii și proverbe culese de el, *Aus der Walachei.* În antologia *Romänische Volkslieder* din 1859, Schuller militează pentru o analiză complexă a poeziei populare, o evaluare estetică, etnografică și istorică a acesteia.

Teodor Stamati scoate la lumină prima poveste în românește. Broșura se intitula: *Pepelea seau tradiciuni năciunare românesci, culese, înorănduite și adăogite de Doc. T. Stamati* (1851), considerată atât o creație cultă cât și o operă folclorică. El are intenția de a aduce povestea populară pe placul „păturilor cultivate".

Primele basme, în limba română, din Transilvania, le datorăm culegătorilor Mircea Vasile Stănescu Arădanul, Demetriu Boer și Ștefan Cacoveanu, publicate, în ansamblu, în 1975 de Ovidiu Bârlea. O altă mare colecție de proză populară transilvăneană se datorează elevilor liceelor din Blaj, care la inițiativa și sub îndrumarea profesorului Ioan Micu

[2] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.14.
[3] *Ibidem.*
[4] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.14.
[5] Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică română, București, 1974, p.111.
[6] Ovidiu Bîrlea, *op.cit.*, p.114.
[7] *Ibidem.*

BDD-A21971 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:08 UTC)

Moldovanu, adună între 1863-1878, numeroase narațiuni. Colecția va vedea lumina tiparului, după aproape un veac, în 1987.

Bucovineanul Ioan Gh. Sbiera este primul culegător român „un deschizător de drumuri în părțile sale."[8] E preocupat de poveștile românești pe care începe să le culeagă de pe când era elev la liceul din Cernăuți. Culegerea sa va apărea în 1886 și cuprinde peste cincizeci de narațiuni din Valea Siretului și a Sucevei, majoritatea fiind basme fantastice și nuvelistice. Asemenea modelului lui Schott, culegerea cuprinde credințe despre zmei, moroi și ghicitori. «Persoanele și întâmplările - precizează culegătorul - sunt totdeauna aceleași precum le spuneau povestitorii, dar descrierea lor n-a putut rămâne tot aceeași, una pentru că pe timpul când s-au cules încă nu era vorba de stenografie pe la noi, și alta, pentru că atuncea am căutat să reproduc numai esența lucrului, nu și forma schimbătoare în care mi se înfățișa de diferiți povestitori.»[9] Sbiera reconstituie textual și unele caractere ale esteticii basmului oral, textele sale sunt echilibrate, iar subiectivitatea culegătorului disimulată, fiind preocupat de categoria variației: „când dosebirile dintre variantele aceluiași tip i se par substanțiale, publică textele integral; când i se par mai mici ori mai puțin semnificative, le semnalează în note."[10] Limba poveștilor lui Sbiera „e cea populară din Bucovina, el repovestește țărănește, cu o seamă de expresii dialectale."[11]

Un alt culegător de basme, preotul și profesorul Simion Florea Marian, publică opt basme, în 1887, culese din jurul Sucevei și din bazinul Dornelor. Acestea sunt repovestite fluent, iar manuscrisele conțin însemnări interesante.

Ion Pop-Reteganul adună o serie de basme, din nordul Transilvaniei, publicate între 1888 și 1903. Basmele lui Reteganu reprezintă prima colecție amplă, de proză transilvăneană, publicată în limba română, într-un limbaj accesibil. Laurențiu Ciorbea publică două broșuri ce cuprind basme transilvănene, în 1895 și 1904. În aceeași perioadă culege basme și Ioan Slavici, publicate începând cu 1872, în *Convorbiri literare*, apoi în volum în 1908, la București.

Primele culegeri de basme populare din Muntenia i le datorăm lui Nicolae Filimon, care le publică în ziarul bucureștean *Țăranul român,* în 1862. Basmele sale sunt fantastice: *Roman năzdrăvan, Omul de piatră, Omul cu barba de mătase.* Ele se caracterizează prin forma simplă, spontaneitatea verbală, fără abuzul descrierii. Cel care îl urmează, fără zăbavă este Petre Ispirescu, care impresionat fiind de lectura primului basm al lui Filimon, *Roman năzdrăvan,* mărturisește: „m-am mirat că și basmele noastre să fie de ceva. Și a fost destul să scriu cel dintâi basm că n-am mai scăpat". Prima broșură a lui Ispirescu apare în 1862 și este reeditată și îmbogățită în cele trei volume care îi urmează: 1872, 1874, 1876. Ediția mare este cea din 1882. Colecția sa însumează 73 de basme, culese, cele mai multe, din Muntenia, câteva din Oltenia, Transilvania, și Moldova. Basmele sunt narate simplu, pe înțelesul tuturor, combinând formulări ce țin de expunerea scrisă și de literatura cultă cu procedeele oralității. Colecția de basme a lui Ispirescu este „întâia mare colecție de basme din Muntenia, scrisă în graiul cel mai apopiat de limba literară."[12] Cunoaște până astăzi peste șaizeci de reeditări, comparabilă fiind ca faimă cu colecția Grimm din Germania. Pe urmele lui Ispirescu, dar cu „un stil mai șters"[13] scriitorul Ion C. Fundescu publică în 1867 un volum de povești muntenești cu ghicitori și orații, reluate în patru ediții îmbogățite, până în 1896. Dintre colecțiile de basme muntenești se cuvine să fie menționate și cele ale lui G. Dem. Teodorescu și Dumitru Stăncescu.

[8] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.17.
[9] *Ibidem*, p.18.
[10] *Ibidem.*
[11] Ovidiu Bârlea, *op.cit.*,p.126.
[12] Ovidiu Bîrlea, *op.cit.*,p.159.
[13] *Ibidem*, p.165.

BDD-A21971 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:08 UTC)

G. Dem. Teodorescu este culegător și teoretician, fiind un bun cunoscător al folclorului încă de timpuriu. „Teodorescu se numără printre primii discipoli ai lui Hașdeu”[14], afirmă Ovidiu Bîrlea, s-a ocupat de credințe, obiceiuri, colinde, proverbe. Contribuția sa importantă la folclorul românesc o constituie colecția de *Poesii populare române* din 1885, dar mai puțin cunoscută este activitatea sa de cercetător al basmului. Nu au rămas de la el decât douăsprezece basme, editate abia în 1968. Doar trei dintre ele menționează proveniența, restul doar locul și data redactării. Teodorescu povestește basmele în stilul său, distanțându-se de cel popular, chiar dacă „pe alocuri reproduce maniera abruptă a povestitorilor munteni de a se exprima în propoziții scurte, sentențioase « *Nici cald, nici frig:potrivit»*”[15]

Dumitru Stăncescu e o personalitate aparte în folcloristica românească, cel care „anunță o contribuție ce ar fi depășit pe cea a lui Ispirescu dacă moartea nu l-ar fi secerat atât de timpuriu.”[16] A rămas în memoria culturii noastre prin activitatea sa de publicist, editor, folclorist și autor a șapte volume de basme și snoave. „Locul preponderent îl ocupă basmele propriu-zise, colecția însumând circa 50 de basme.”[17] Basmele le știa din familie sau de la povestitori munteni, câteva și din Transilvania, dar în esență, colecția lui Stăncescu este muntenească „reprezentând inima provinciei.”[18] De remarcat la aceste basme este „profunzimea și firescul dialogului, a repetiției, vivacitatea relatării”[19] Basmele lui Stăncescu au rămas, însă, în umbra celor ale lui Ispirescu, chiar dacă aveau în comun o bună parte din repertoriu, iar colecția sa o găsim doar la prima ediție până în zilele noastre.

Poveștile lui Ion Creangă sunt considerate un reper folcloric atunci când vine vorba de basm și apar în volum în anul 1890, postum. Popularitatea acestor *Povești*, dar și numeroasele reeditări a egalat, dacă nu cumva a depășit colecția Ispirescu. Stilul *Poveștilor* lui Creangă se bazează pe cel popular, originalitatea scrierii rezidă în felul în care îmbină cuvintele și expresiile, „demonstrând că în limite atât de restrânse un scriitor se poate totuși ridica la o elaborare întru totul personală, unică.”[20] Caracterul elaborat ce rezultă din sinteza complexă a procedeelor curente în folclor, îl desparte pe Creangă de oralitate și îi conferă identitatea de scriitor. *Poveștile* au contribuit la cunoașterea folclorului românesc peste hotare, fiind traduse în alte limbi.

Interesul lui Mihai Eminescu pentru folclor se consideră a fi fost selectiv. Era atras de lirica populară și de basmele fantastice. Cu privire la culegerea folclorului, Eminescu pune în relief necesitatea de a se respecta forma autentică. Eminescu a cules, după dictat cinci basme, din Moldova, între anii 1869-1876, basmele sunt*: Călin nebunul, Frumoasa lumii, Borta vântului, Vasilie finul lui Dumnezeu și Finul lui Dumnezeu.* „Cele cinci texte își deapănă fluent substanța, concretețea actelor esențiale și a amănuntelor, e frapantă.”[21] Mai bine de trei decenii, performanța lui Eminescu a rămas necunoscută, până în 1902, când Ilarie Chendi editează în volum culegerile de *Literatură populară* ale poetului.

Revenind la zona Banatului, aici întâlnim cea mai cunoscută și mai întinsă colecție bănățeană, a învățătorului George Cătană. Acesta a publicat în timpul vieții cinci volume, cuprinzând basme fantastice: *Poveștile Bănatului*, 3 volume (1893), *Povești poporale din Banat* (1908), *Din lumea poveștilor* (1924) și volumul postum: *Cele mai frumoase povești din Banat* (1947). Textele sunt fie notate după amintiri din copilărie, fie culese personal sau prin corespondență.

[14] *Ibidem*, p.250.
[15] *Ibidem*, p.258.
[16] Ovidiu Bîrlea, *op.cit.*, p.295.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.
[19] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.22.
[20] Ovidiu Bîrlea, *op.cit.*, p.231.
[21] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.25.

BDD-A21971 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:08 UTC)

De o însemnătate notabilă este monografia etnografică a lui Teofil Frâncu și George Candrea: *Românii din Munții Apuseni (Moții)*, din 1888. „E cea dintâi monografie etnografico-folclorică de la noi și întâia care publică un basm în grai dialectal,”[22] confirmă Ovidiu Bârlea, iar textele nu sunt notate după dictat, ci repovestite. Viorica Nișcov notează că: „din punct de vedere fonetic, lexical, sintagmatic narațiunile ilustrează particularități locale, iar stilistic și sintactic ele sunt adaptate modalității literare”[23]

În Muntenia, cea mai vastă colecție de basme, publicată la începutul secolului al XX-lea o constituie volumele învățătorului Constantin Rădulescu-Codin. Volumul *Îngerul românului. Povești și legende din popor*, a apărut în 1913 și cuprinde cincizeci și șase de texte, aproape toate basme propriu-zise și câteva basme despre animale, din ținutul Muscelului. La începutul anilor 1900, în Banat, se remarcă activitatea lui Juliu Tr. Mera care publică, în 1906, un volum de basme, prealabil tipărite în periodice.

În Transilvania, în primul deceniu al secolului al XX-lea, cea mai importantă colecție e cea a Paulinei Schullerus, din 1906. Această colecție de povești românești cuprinde 137 de narațiuni din care nouăzeci și nouă, basme, notate în românește după dictat și transpuse apoi în germană. Viorica Nișcov observă că „basmele se deapănă simplu, limpede, cu grijă pentru mărcile oralității.”[24] Ovidiu Bârlea constată că acestă colecție „a trecut neobservată printre români, cu excepția puținilor specialiști, dar peste hotare, ea a contribuit cel mai mult, alături de colecția fraților Schott, la cunoașterea poveștilor românești.”[25]

În perioada următoare, predomină colecțiile din Moldova. Îl amintim pe Tudor Pamfile care prin lucrările sale, ilustrează ținutul Tecuciului, pe profesorul Dumitru Furtună, autor a patru volume ce însumează peste două sute de texte, dintre care câteva zeci de basme.

În preajma Primului Război Mondial, au apărut în periodice un număr mare de basme, pe care le regăsim și în revistele de folclor, în presa culturală, literară și chiar politică a vremii. Doar o parte din basmele publicate în periodice sunt reeditări și numai câteva dintre ele vor fi adunate în volume.[26]

În perioada interbelică situația se va modifica. Basmele vor apărea în presa pentru copii și în mare măsură vor fi reeditări. În Transilvania va publica basme învățătorul Ioan Bota, în volumul *Povești bătrânești*, din 1923. Acesta cuprinde treisprezece basme și o snoavă, redate cu multă fidelitate. Din Banat, profesorul Lucian Costin, publică culegerea *Mărgăritarele Banatului*, în 1925, care cuprinde printre alte narațiuni și zece basme.

Activitatea lui Nicolae Iorga „nu putea să nu se reverse și asupra domeniului culturii populare”[27], remarcă Ovidiu Bârlea. Iorga a cules și folclor, cele zece basme din volumul *Contes roumains transposés en français*, din 1924 sunt auzite de la o tânără din Iași, aflată temporar la École Roumaine en France. Al unsprezecelea basm *Les voyages du prince charmant*, e luat din colecția Ispirescu (*Tinerețe fără bătrânețe*). După cel de-al Doilea Război Mondial cercetările de profil au fost instituționalizate și o vreme au fost sprijinite de Institutul de Folclor din București, înființat în 1949. Valorificarea fondului de narațiuni constituit de către Institut a fost realizată prin *Antologia* alcătuită de Ovidiu Bârlea. *Antologia* Bârlea din 1966 are trei volume și cuprinde 165 de texte, find un moment de răscruce în folcloristica românească. „Pentru prima oară autenticitatea materială a prozei narative orale apărea respectată intransigent în spațiul unei ediții de proporții, accesibilă marelui public”[28], notează Viorica Nișcov.

[22] Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p.276.
[23] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.26.
[24] *Ibidem*, p.30.
[25] Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p.424.
[26] Viorica Nișcov, *op.cit.*, p.31.
[27] Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p.348.
[28] Viorica Nișcov, *op. cit.*, p.33.

BDD-A21971 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:08 UTC)

O altă antologie de narațiuni românești, este cea întocmită în versiune germană de Flix Karlinger, în 1982. Colecția de proză populară din valea Timocului, printre care basme fantastice, nuvelistice, animaliere, a fost publicată în 1988 de profesorul Sandu Cristea Timoc. E importantă, fiind „singura de acest fel și de asemenea proporții efectuată într-o zonă cunoscută numai pentru repertoriul liric și baladesc."[29]

Colecția profesorului Ion Nijloveanu, din 1982 se remarcă prin rigoarea alcătuirii, basmele colecției sunt variate și înfățișsează o imagine panoramică a speciei„ în faza sa clasică și în timbrul stilistic distinct al sudului țării."[30] Un alt volum de basme culese de Gheorghe Vrabie, împreună cu studenții săi, înte 1962-1968, ilustrează categoria *antologie zonală.* Volumul conține peste cincizeci de narațiuni din Argeș. De remarcat este și antologia de 33 de basme fantastice, din Dâmbovița, înregistrate între anii 1970-1975 de profesorul Octav Păun și Silviu Angelescu. „Această colecție surprinde basmul muntenesc, consemnat în scriere curentă tocmai pentru a-i marca apropierea de norma fonetică literară."[31]

După parcurgerea, în ansamblu, a teoriilor despre apariția basmelor, ideile generale se pot sistematiza, după cum afirmă Viorica Nișcov[32]. Astfel istoria accesibilă a basmelor e în primul rând o istorie a culegerilor, a culegătorilor, a gustului cititorilor și în al doilea rând o istorie a basmului însuși, a povestitorilor și auditoriului lor.

Bibliografie

1. Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică română, București, 1974
2. Nișcov, Viorica, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, Editura Humanitas, București, 1996
3. Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, 1990
4. Săndulescu, Al., (coord), *Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei, București, 1976

[29] *Ibidem*, p.36.
[30] *Ibidem*, p.37.
[31] Viorica Nișcov, *op. cit.*, p.37.
[32] Viorica Nișcov, *op. cit.*, p.39.

BDD-A21971 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:08 UTC)